

Lietuvių tautinės tapatybės simbolių komponentų konfigūracijos*

IEVA AKSTINAVIČIŪTĖ,
DAIVA PETRAITYTĖ

Vytauto Didžiojo universitetas, K. Donelaičio g. 52, LT-44244 Kaunas
El. paštas: i.akstinaviciute@smf.vdu.lt

Vykdamas LVMSF finansuojamą projektą „Lietuvių tautinės tapatybės raiškos būdai: socialinė atmintis, kultūrinis tęstinumas ir kaita globalizacijos sąlygomis“ vienas uždavinių buvo išsiaiškinti, kuo lietuviai gali didžiuotis, kokiais simboliais dažniausiai reprezentuojama Lietuva ir lietuviškumas, kas labiausiai šiandien Lietuvoje rūpinasi tautiškumo išsaugojimu ir kokias priemones bei būdus pasitelkus būtų galima išsaugoti tautiškumą globalizacijos sąlygomis. Tuo tikslu buvo atlikta reprezentatyvi Lietuvos gyventojų apklausa, apimanti 1158 respondentus.

Kiekybinių tyrimų anketoje buvo užduoti klausimai: *Kokie būdo bruožai yra būdingiausi lietuviams? Kuo, Jūsų manymu, lietuviai gali didžiuotis? Kas, Jūsų nuomone, geriausiai simbolizuoja Lietuvą? Kiek Jums yra svarbūs Lietuvos istoriją žymintys daiktai, įvykiai, veikėjai? Kaip tautiškumo išsaugojimu šiuo metu rūpinasi valstybė, bažnyčia, žiniasklaida, mokykla, šeima ir kariuomenė?*

Šiame straipsnyje gauti duomenys analizuojami bei interpretuojami atsižvelgiant į skirtingas amžiaus grupes, siekiant išryškinti tam tikrų simbolių, susijusių su lietuvių identitetu, svarbumą skirtingose kartose. Taip pat buvo atlikta faktorinė duomenų analizė, kuria siekta išsiaiškinti svarbiausias tautiškumą reprezentuojančias simbolių konfigūracijas.

Raktažodžiai: tautinė tapatybė, simboliai, tautiškumas / etniškumas, lietuviškumas, identitetas

---

ĮVADAS

Antrajame LVMSF finansuojamo projekto „Lietuvių tautinės tapatybės raiškos būdai: socialinė atmintis, kultūrinis tęstinumas ir kaita globalizacijos sąlygomis“ etape vienas svarbiausių uždavinių buvo atlikti sociologinį kiekybinį tautinės tapatybės tyrimą. Šią apklausą koordinavo ir vykdė Lietuvos Socialinių tyrimų institutas. Iš viso apklausoje dalyvavo daugiau nei 1500 respondentų, kurie buvo atrinkti pagal gyvenamąją vietą (atsižvelgiant į Lietuvos Respublikos teritorijos administracinį suskirstymą), tautybę, amžių, lytį bei išsimokslinimą. Apklausa sudaro 31 klausimas, tiesiogiai susijęs su tautinės tapatybės problematika. Visi anketos klausimai buvo sugrupuoti į atskirus blokus. Pirmajame klausimų bloke buvo siekta išsiaiškinti, kaip žmonės patys apibrėžia savo tapatybę ir kuo yra linkę save laikyti, antrajame bloke siekta sužinoti, ką žmonės mano apie sąmoningą tapatybės konstravimą ir ar išvis įmanomas toks reiškinys, ir jei taip, tai kokias sąlygas reikia išpildyti

---

* Straipsnis parašytas vykdant Lietuvos valstybinio mokslo ir studijų fondo (LVMSF) remiamą projektą „Lietuvių tautinės tapatybės raiškos būdai: socialinė atmintis, kultūrinis tęstinumas ir kaita globalizacijos sąlygomis“.

svetimtaučiu, norinčiam tapti lietuviu. Taip pat siekta sužinoti, ką žmonės laiko nutautėjimu arba „nutautėjusiu lietuviu“, kokie yra vyraujantys tautinės tapatybės raiškos būdai bei ją atspindintys tautiniai simboliai ir bruožai.

Šiame straipsnyje bandoma analizuoti tuos klausimus, kuriuose buvo prašoma išskirti lietuviškumą reprezentuojančius simbolius ir bruožus, taip pat dalykus, kuriais lietuviai gali ar net turėtų didžiuotis. Šie klausimai pasirinkti sąmoningai, nes pagal tai, kurie simboliai bus minimi dažniausiai, vėliau bus galima identifikuoti, kuriai tapatybės formai – „pilietinei“ ar „etninei / kultūrinei“ – respondentai gali būti priskirti. Ši A. Smitho perskyra „pilietinė“ / „etninė-kultūrinė“ tapatybė, kaip viena pagrindinių šio tyrimo teorinių priėgų, yra nuosekliai naudojama ir kituose, iš tyrimo duomenų išplaukiančiuose, straipsniuose bei analizėse. Trumpai pristatant A. Smitho pilietinės ir etninės / kultūrinės tapatybės koncepciją būtina paminėti, jog autorius „pilietinę tapatybę“ laiko tokia, kada individai savo tautinį tapatumą sieja su pilietiškumo jausmu, pilietinėmis pareigomis bei privilegijomis. Pagrindiniai veiksniai, sąlygojantys šios grupės žmonių tapatumą, yra labai aiškūs ir konkretūs – buvimas tam tikros valstybės piliečiu, aiškių valstybės ribų pojūtis, aktyvus pilietinis dalyvavimas, bendra ekonomika ir t. t. Kita tapatumo forma – „etninė / kultūrinė“ nėra tokia formali, nes šiuo atveju asmens tapatumą laiduoja kraujo ryšys su tėvynainiais, bendra kilmė, kalba, prierašumas tėviškei ar net moralinės vertybės. Kitais žodžiais tariant, aiškiai matyti, jog „etninė / kultūrinė“ tapatumo forma nėra tokia statiška, tačiau daugiausiai paremta emociniais ryšiais, ir laikoma primordialistine. Šiuo pagrindu šiame straipsnyje, analizuojant kiekybinės apklausos duomenis, bus bandoma pažvelgti į skirtingas amžiaus grupes bei atpažinti minėtas tapatumo formas pagal tai, kokie simboliai respondentų buvo pasirenkami dažniausiai.

TAUTINĖS TAPATYBĖS APIBRĖŽTIES PAIEŠKOS

Būtų sunku pradėti kalbėti apie simbolio galią tautinės tapatybės raiškai prieš tai neaptarus apskritai tautinės tapatybės konstravimo dimensijų.

Tautinė tapatybė – tai tik viena iš daugelio visuomenėje „vartojamų“ kolektyvinių tapatybių ir viena iš daugelio socialinio identiteto formų. Bet kuri tapatybė nėra pati savaime egzistuojanti duotybė, o jos egzistavimą lemia tai, kiek ji yra naudinga ir būtina individams, kiek atitinka jų interesus. Taigi vienas esminių tautinės tapatybės bruožų – kontekstualumas. Tam tikros tapatybės pabrėžimas priklauso nuo konteksto ir situacijos. Jie sąlygoja, kaip grupė identifikuoja, apibrėžia, priskiria arba išskiria save iš kitų. Analizuojama tapatybė, nesvarbu kuri, negali būti suprantama ir aiškinama kaip pastovi, nekintanti realybė. Tiek etninė, tiek tautinė tapatybės nėra statiškos ir fiksuotos. Jų turinys, raiškos bei pa(si)-tvirtinimo formos nuolat transformuojasi(mos), keičiamos, sukuriamos, pritaikomos prie naujai atsiradusių grupės poreikių ar interesų.

Tautinė tapatybė, kaip fenomenas, ir jos tyrinėjimai labai priklauso nuo pagrindinių šio diskurso sąvokų – tautos / tautiškumo, etninės grupės / etniškumo, tautinės / etninės tapatybės bei nacionalizmo – turinio apibrėžties.

L. Greenfeld teigimu, sąvoka „nacionalizmas“ dažniausiai vartojama kaip „skėtis“, po kuriuo patalpinami ne tik tokie tarpusavyje susiję reiškiniai, kaip tautinė tapatybė (arba tautybė) ir tautinė sąmonė, bet ir su jais susijusios bendruomenės – tautos. Anot šios mokslininkės, siauresne, bet pakankamai bendra ir neutralia, prasme ši sąvoka gali būti abipusiai pakeičiama sąvoka „tautinė sąmonė“. Nacionalizmas reiškia idėjų ir sentimentų visumą, kuri atitinka tautinės tapatybės konceptualinį „rėmą“ (Greenfeld 2001: 251).

Anot H. Lindholm, tautos formavimasi lemia du procesai: pirma, idealiu atveju žmonės turi suvokti arba išvystyti tam tikrą tapatybę ir bendrą priklausymo jausmą, t. y. tai, kas paprastai yra vadinama tautybe; antra, taip pat idealiu atveju, valstybės atžvilgiu žmonės turi turėti bendras teises ir pareigas. Tautinės tapatybės forma priklauso nuo konkretaus šių procesų turinio (Lindholm 1993: 4).

Šiandienos etniškumo diskurse galima išskirti keletą pagrindinių etniškumo aiškinimo teorijų. Tačiau šiame straipsnyje daugiausia dėmesio skiriama jau minėtai A. Smitho *primordialistinei teorijai*, kurios svarbiausi etninės tapatybės konstravimo elementai yra mitai, atsiminimai, simboliai ir vertybės. A. Smitho nuomone, jie sudaro etninės bendrijos „mitinį-simbolinį“ kompleksą, kurio perdavimas iš kartos į kartą yra etninės bendrijos gyvavimo garantas (Smith 1986: 13). Todėl kaip tik šiame straipsnyje bus siekiama atskleisti lietuvišką tapatybę sudarantį „simbolinį kompleksą“ ir jo perteikimo ypatumus iš kartos į kartą.

SIMBOLINIS TAPATYBĖS KONSTRAVIMAS

Pradedant kalbėti apie simbolius apskritai tenka pripažinti, kad šioje srityje socialinių mokslų atstovų įdirbis yra nemažas. Taip pat daug studijų, analizuojančių tam tikrą simboliką, simbolių svarbą visuomenei ir atskiriems individams, atliktų tyrinėjant tiek Vakarų, tiek rasto neturinčias visuomenes, autoriai yra socialinės antropologijos atstovai (M. Douglas, V. Turner, etc.) bei sociologai (G. Mead, H. Blumer).

Pačia bendriausia prasme simbolis nurodomas kaip daiktas, apibrėžiantis arba vaizduojantis kitką. Paprastai net menkiausias simbolis turi keletą reikšmių, apie tai 1967 m. savo knygoje *The Forest of Symbols* rašė V. Turner (Marshall 1998: 657). Simbolio paskirtis simbolizuoti kažką kita paprasčiausiai negalėtų būti vienareikšmė, nes taip būtų prarasta bet kuri simbolio interpretacijos galimybė, o tai yra absoliučiai nesuderinama su paties simbolio esme.

Kalbėti apie nacionalinius simbolius galima lygiai taip, kaip kalbama apie religinius, kultūrinius ir kt. Nacionalinis simbolis dažniausiai pristatomas kaip daugybės skirtingų elementų vienovė, save pasauliui reprezentuojanti kaip tautinę bendruomenę. Nacionaliniai simboliai jungia žmonių sukurtus vizualinius, verbalinius ir kt. vaizdinius, kurie reprezentuoja ir atspindi nacionalinį tam tikros tautos individo portretą, elgsenas, vertybes, siekius, istoriją ir pan. Paprastai tam tikros nacionalinės šventės, svarbūs tautos įvykiai ir kitos manifestacijos yra neatsiejamos nuo vieno svarbiausių nacionalinio simbolio – vėliavos.

Bet kuri simbolika nėra savaimingai atsirandanti tikrovė. Daiktus, reiškinius, procesus įprasmina patys žmonės. Visuomenės gyvai neartikuliuojami, bet egzistuojantys simboliai tėra nieko nereiškiantys artefaktai (Sperber 1975: 21). Pažymėtina, jog pavienis kalbėjimas apie tam tikras simbolines išraiškas taip pat dar netampa įtakingu svertu, formuojančiu tapatybę. Tik žmonijos impulsas pasaulį interpretuoti simboliškai priverčia atsigręžti į atskirus simbolius ir bandyti kiekviename jų išvelgti saitus, rišančius su interpretuojama aplinka, bendruomene, tauta ar kitu socialiniu vienetu. Verta pabrėžti, kad simbolistinės / kognityvinės antropologijos atstovai A. Hirschfeld ir S. A. Gelman žmonijos prigimtį ir pasaulį interpretuoti simboliškai įvardijo kaip universalų, visose kultūrose aptinkamą, fenomeną (Lawrence, Gelman 1994: 3). Todėl neatsiejama yra tai, jog tik tam tikrai grupei žmonių pradėjus artikuliuoti tuos pačius simbolius galima diskusija apie simbolinį priklausymą tai pačiai kultūrinei, religinei ar tautinei bendruomenei. Remiantis M. Guibernau išvalgomis, tautiškumas yra ne kas kita, kaip jausmas, kuris glaudžiai siejasi su

gimtąją žemę, bendrą kalbą, bendrais idealais, vertybėmis bei tradicijomis, o svarbiausia yra pagrįstas simbolinė identifikacija su tam tikra grupe, daugiausiai per tautinius simbolius: vėliavą, savitą liaudies muziką, papročius, istoriją, tradicijas ir kt. O susisaistymas su pastaraisiais simbolinėmis reikšmėmis sukuria tautinę tapatybę, kaip žyminčią bendrą praeitį, dabartį ir gebančią sėkmingai mobilizuoti žmones ateičiai (Guibernau 1996: 43). Todėl simboliai ir tam tikri ritualai, kuriuose matyti itin aiškus simbolių vartojimas, yra vienas lemiamų veiksnių, kuriančių tautinį identitetą.

Tauta, kaip ir bendruomenė, apima savo narius ir kaip skirtingus, ir kaip vienodus tuo pačiu metu, kur, pagal A. Cohen, visi mažiau vienodi atskiriami tam tikromis simbolinėmis sienomis (Cohen in Guibernau 1996: 81). Tačiau šiandienos postmoderniame pasaulyje šios sienos ir ribos tampa etimologiškąja šio žodžio prasme simbolinėmis. O visomis kitomis tapatybėmis (pačia plačiausia prasme) imta labai abejoti iškilus „globalios tapatybės“ koncepcijai. Bet kurios ribos, kai kalbama atsietai nuo fizinių charakteristikų, yra simbolinės, todėl natūraliai skirtingiems žmonėms jos žymi skirtingas prasmes. Tačiau kiek yra sąmoningas simbolinis tautos, tautiškumo formavimas? D. Milleris teigia, jog sistemingai vartojami arba nuolat ritualų metu kartojami tam tikri simboliai vienija ir stiprina žmones (Miller 1994: 80). Nacionalinių švenčių šventimas bei įvairios viešos manifestacijos, kada žmonės išgyvena vieną stipriausių jausminių dimensijų – priklausomumą tam tikrai bendruomenei, neabejotinai sukelia patriotinius jausmus, kuriuos užaštrina vartojami tautiniai, valstybiniai ir kt. simboliai. Tačiau, kaip jau minėta, vartojami simboliai sukelia tam tikrą reakciją tik tiems žmonėms, kuriems patys simboliai turi tam tikrą vertę. Todėl neatsitiktinai atliekant kiekybinį tyrimą buvo siekta išsiaiškinti, kokie vis dėlto nacionaliniai simboliai lietuviams yra reikšmingi. Kurie simboliai sužadina tautinius, patriotinius jausmus, vienijimosi poreikį ir pagarbą savo tautiečiams.

Sunku išskirti visuomenę, kurioje nebūtų naudojama tam tikra simbolika. Kalbėdamas apie simbolių prasmę formuojant tautinę tapatybę, D. Milleris pasitelkia valstybinę vėliavą, kaip konkretų pavyzdį, iliustruodamas jos simbolinę galią. Nors jo tekstas itin herojizuotas, ypač kai kalbama apie laisvės gynėjų žūtis po valstybine vėliava, tačiau konkretūs istoriniai įvykiai neleidžia suabejoti D. Millerio pasiūlytos vėliavos ir valstybės sąsajos simboliniu veiksmingumu. Kas vienam reiškė žūtį, daugeliui kitų sukėlė tam tikrus išgyvenimus, prisiminimus ir patirtis. Taigi neabejotinai simboliai daugiausia yra skirti sužadinti žmonių sensorinius patyrimus, šitaip nesąmoningai modeliuojamos ir žmonių vertybės bei įsitikinimai.

Paradoksalu, tačiau, anot D. Millerio, simbolių veiksmingumo mastas yra toks didelis vien todėl, jog simboliai nėra statiški savo prasmėmis, o daugiaprasmiai (Miller 1994: 82). Simboliai yra kaip tam tikros medijos, kurių dėka žmonės geba kalbėti bendra kalba, elgsenas kreipti tam tikra kryptimi ir dalyvauti tuose pačiuose ritualuose, nesibaimindami subordinacijos (Cohen in Miller 1994: 82). Tačiau kalbant apie tautinius simbolius (tokius kaip vėliava, herbas, himnas, etc.) tenka pripažinti, kad jie yra tiesioginė sąsaja su praeitimi, kurią nuolat reikia atnaujinti, priminti ir iš naujo pateikti. Todėl ir simboliai, atėję iš praeities, reikalauja naujų interpretacijų vien tam, kad simboliai netaptų stereotipais arba kritiniu atveju visai netektų pirminės prasmės (Bertalanffy in Miller 1994: 82). Tokiu būdu simboliai tampa jungiamąja grandimi tarp vyresniosios ir jaunosios kartos. Remiantis tyrimo duomenimis, šias sąsajas bus siekiama atskleisti tolesnėse straipsnio dalyse. Be to, simbolių atnaujinimas negarantuoja sėkmingo jų vartojimo visuomenėje. Neišvengiamai turi rasti naujų simbolių. Taip susiduriama su identitetų politika, kai sąmoningai konstruojant tam tikrus, šiuo atveju nacionalinius, simbolius yra formuluojama ir žinia, kurią norima

perteikti visuomenės nariams. Apibendrinant D. Millerio simbolinę tapatybės formavimo eigą, pažymėtina, kad žmonių tapatinimasis su tam tikra visuomene per simbolius yra itin daugiasluoksnis procesas, kurio metu tenka atsigręžti tiek atskirai į tuos, kurie vartoja jau išsaknijusius simbolius, tiek į tuos, kurie ieško naujų tautinės tapatybės išraiškos būdų kurdami arba atrodami naujus simbolius. Tačiau neabejotinai simbolis, kaip socialiai sukonstruotas bei turintis vizualinį aspektą artefaktas, tapatybės konstravimo procese tampa reikšmingu instrumentu.

KIEKYBINIO TYRIMO DUOMENŲ ANALIZĖ

Šioje straipsnio dalyje interpretuojant tyrimo duomenis bus pateiktos analizės tų klausimų, kurie labiausiai išryškina simbolinius komponentus, atspindinčius lietuvišką tapatybę, bei tiesiogiai nurodo, kurie simboliai lietuviams sukelia stipriausius psichologinius išgyvenimus, socialinės ir tautinės priklausomybės poreikius. Iš viso bus aptarti penki klausimai, kurių kiekvienas bus analizuojamas atsižvelgiant į respondentų amžių, siekiant išsiaiškinti, kurie simboliai, reprezentuojantys Lietuvą, lietuviškumą, lietuvių būdą ir pan., yra svarbiausi arba mažiau svarbūs jaunajai ir vyresniajai kartai. Taip pat pabandytume atskleisti priežastis, nulėmusias tokius tyrimo rezultatus. Tie klausimai, kuriems buvo atlikta faktorinė analizė, bus analizuojami plačiau, nusakant konkrečias simbolines konfigūracijas bei aptariant žmonių pasirinktus simbolių grupavimo kriterijus.

Kadangi analizuojant duomenis buvo išskirtos dvi pagrindinės simbolių grupuotės, valstybiniai ir istoriniai simboliai, todėl nemažai dėmesio bus skirta diskusijai, kaip valstybinius ir istorinius simbolius vertina skirtingos kartos, su kuo žmonės labiausiai yra linkę asocijuoti (sieti) Lietuvą ir lietuviškumą bei kaip, žmonių manymu, tautiškumo išsaugojimu rūpinasi konkrečios institucijos (šeima, bažnyčia, žiniasklaida, etc.) ir kokios galimos tolesnės perspektyvos puoselėjant ir išsaugojant tautinę tapatybę.

LIETUVIŲ CHARAKTERIO BRUOŽAI

Neabejotinai tautinė tapatybė negali būti atsieta nuo tam tikrų individualių asmens savybių. Norint išsiaiškinti, *kokie būdo bruožai yra būdingiausi lietuviams* šiandien, anketoje prašyta išvardyti penkias ryškiausiai pastebimas lietuvių savybes. Taigi labiausiai lietuvius atspindintys būdo bruožai yra šie: pavydas (68,7%), darbštumas (63,9%) ir vaišingumas / svetingumas (49,6%). Tuo tarpu mažiausiai lietuvių būdą atspindintys bruožai išsidėstė taip: geros manieros (10,9%), lietuviai vienas kitam linkę padėti (18,5%) ir jausmingumas (21,2%) (žr. 1 lentelę). Kaip matyti, respondentai rinkosi jau senokai nusistovėjusius lietuvių charakterio bruožus ir vis dar yra linkę manyti, jog tėvynainiai nepasižymi geromis manieromis, nėra jausmingi ir, tikėtina, linkę atsigręžti į individualizmą, taip vis mažiau padėdami vienas kitam.

Atskirai analizuojant charakterio bruožus, būdingiausius lietuviams, būtų galima teigti, jog pavydas skirtingose amžiaus grupėse pasiskirstė labai netikėtai. Pavydžiausiais lietuvius laiko vidutinio (50–59 m.) ir vyresniojo (70–99 m.) amžiaus žmonės, o net 71,7% pastarųjų yra įsitikinę, jog lietuviai yra *labai pavydūs*. Nelengva nustatyti, kodėl vyresnioji karta tiki, jog pavydas yra ryškiausias lietuvių bruožas. Galbūt šitokia tendencija susiformavo kartu su po sovietmečio atėjusia nauja santvarka, kurioje pagal visus laisvos ekonominės rinkos dėsnius išlieka, o ir daugiausia išteklių sukaupta stiprieji visuomenės individai. Tik hipotetiškai galima klausti, ar laisvos rinkos sukelta konkurencija nesuformavo vyresniosios kartos sąmonėje neigiamo požiūrio į aukštesnį pragyvenimo lygį pasiekusius visuomenės narius.

1 lentelė. Kokie būdo bruožai, jūsų nuomone, yra būdingiausi lietuviams?

1.	Pavydas	68,72%
2.	Darbštumas	63,95%
3.	Vaišingumas / svetingumas	49,6%
4.	Uždarumas	38,5%
5.	Šaltumas	34,6%
6.	Draugiškumas	33,6%
7.	Išsilavinimas	26,6%
8.	Religingumas	25,0%
9.	Jausmingumas	21,2%
10.	Lietuviai linkę vienas kitam padėti	18,5%
11.	Geros manieros	10,9%

Kitas bruožas, kuriuo lietuviai dažniausiai buvo apibūdinami, yra darbštumas. Taip mano 63,5% visų apklaustųjų. Didelių skirtumų tarp amžiaus grupių nepastebėta; tik daugiau nei pusė (73,2%) 50–59 m. amžiaus grupės respondentų teigia, jog lietuviai yra labai darbštūs. Mažiausiai darbščiais lietuvius laiko jaunimas nuo 20–29 m. (53,9%). Apmaudu, tačiau panašu, jog darbas, kaip pagrindinė vertybė senajai kartai, nebėra toks reikšmingas šiandienos jaunimui.

Vaišingumas / svetingumas surinko daugiausia balsų ir yra laikomas vienu būdingiausių lietuvių bruožų (49,2%). Nuo seno manoma, jog lietuvių tauta ypač pasižymi vaišingumu, todėl neatsitiktinai vyresnioji karta (60–69 m., 58,1%) lietuvius iki šiol tokiais laiko. Vis dėlto mažiausiai vaišingais save laiko jauniausiosios (14–19 m.) amžiaus grupės atstovai (32,8%).

Kaip minėta, prie mažiausiai lietuviams būdingų bruožų buvo priskirti geros manieros, pagalba vienas kitam ir emocionalumas (jausmingumas). Nemanieringiausiais lietuvius laiko vyresniojo amžiaus žmonės (nuo 60–69 m., 16,2%), tuo tarpu jaunimas nemano, kad lietuviams labai trūksta gerų manierų. Nėra labai sudėtinga šiuos duomenis pagrįsti logine seka. Vyresniajai kartai šiandieninis postmodernus pasaulis, kai vyriškumas, moteriškumas yra persidengę tiek elgsenoje, tiek išorėje, sunku surasti jų jaunystės standartus ir „smetoninį“ stilingumą.

Kitas bruožas, kuris dar praėjusiame amžiuje nebuvo toks išryškėjęs, šiandien turi gana tvirtą poziciją. Tik vos 18,40% visų apklaustųjų mano, jog lietuviai yra linkę padėti vieni kitiems atsiradus netikėtoms problemoms. Čia vėlgi jaunimas (20–29 m., 14,6%) pasirodė esantis mažiausiai vedamas altruistiškų paskatų ir dažniausiai pasirinktų likti abejingu kito nelaimi. Tačiau ta socialinė grupė, kuriai reikalingiausi kito jautrumas ir empatija, lietuvių linkusi vertinti pozityviau.

Savybė, kuri buvo priskirta prie mažiausiai atspindinčių lietuvių būdą, yra jausmingumas. Kitaip tariant, daugelis respondentų jausmingumą išskyrė kaip savybę, kuri nėra arba yra, bet labai mažai, būdinga lietuviams. Už lietuvių jausmingumą didžiausia pasisakiusių grupė pagal amžių yra nuo 20–29 m., nejausmingiausiais lietuvius laiko vyresnio amžiaus (nuo 70–99 m.) atstovai. Apskritai šiandienos lietuvis vis dar atitinka lietuvių literatūros klasikinės Žemaitės įvairiuose personažuose įkūnytą stereotipinį lietuvį. Nors ir vaišingas, tačiau neišauklėtas, todėl neįgijęs manieringos asmenybės įgūdžių, darbštus, tačiau pavydus ir nelinkęs ištiesti pagalbos ranką.

KUO LIETUVIAI GALI DIDŽIUOTIS?

Į klausimą *Kuo lietuviai gali didžiuotis?* respondentų atsakymai pateikti 2 lentelėje, kurioje aiškiai matyti, jog tarp daugiausia lietuvių pasididžiavimą pelnusių dalykų atsirado valstybės Nepriklausomybės iškovojimas (68,1%), šalies istorija (64,7%) bei gamta (53,5%).

2 lentelė. Kuo, jūsų manymu, lietuviai gali didžiuotis?

1.	Nepriklausomybės iškovojimu	68,1%
2.	Savo šalies istorija	64,7%
3.	Gamta	53,5%
4.	Sportininkais	53,1%
5.	Kalba	45,7%
6.	Įstojimu į ES	31,8%
7.	Įstojimu į NATO	18,8%
8.	Rašytojais	18,4%
9.	Teatro režisieriais ir aktorais	11,5%
10.	Dailininkais	7,9%
11.	LR Konstitucija	6,6%
12.	Kino režisieriais ir aktorais	5,5%
13.	Demokratijos pasiekimais	4,4%
14.	Ekonomikos pasiekimais	3,8%

Mažiausiai didžiuojamasi: ekonomikos ir demokratijos pasiekimais (3,8 ir 4,4%), kino režisieriais bei aktorais (5,5%) ir Lietuvos Respublikos Konstitucija (6,6%).

Kaip matyti, žmonės labiausiai yra linkę didžiuotis ir vertinti istorinius Lietuvos valstybę žyminčius dalykus.

Mažiausiai žmonės yra linkę didžiuotis ekonomikos ir demokratijos pasiekimais. Amžiaus grupėse šis pasiskirstymas labai panašus, tačiau yra keletas skaičių, vėrtų gilesnių pastabų. Iš duomenų matyti, kad demokratijos pasiekimais labiausiai didžiuojasi vidutinio amžiaus žmonių grupė, t. y. asmenys tarp 40–49 m. (7,1%), tuo tarpu jaunimas – vos 3,8%. Galima pastebėti, jog karta, kuri brendo sovietmečiu ir nuolat buvo engiama įvairiomis sankcijomis ir draudimais, šiandien ypač vertina demokratiją, kaip vertybę, kuria turėtų didžiuotis kiekvienas Lietuvos pilietis. Atitinkamai jaunoji karta, kuri nepatyrė sovietmečio represijų, demokratiją yra linkusi laikyti neatsiejama valstybės dalimi, kuria didžiuotis nėra priežasties. Taigi akivaizdu, kad tie dalykai, kurie vidurinei kartai buvo siekiamybė, šiandien jaunajai kartai yra tapusi neatsiejama duotybe.

Kitas išskirtas dalykas, kuriuo žmonės didžiuojasi mažiausiai, yra kino režisieriai ir aktoriai. Panašu, kad Lietuvos aukštoji kultūra yra vertinama tik labai nedidelio nuošimčio Lietuvos žmonių. Be to, lietuviškas kinas ir teatras kol kas nepasiekia periferijoje gyvenančių žmonių. Todėl derėtų atkreipti dėmesį į tai, jog kino menas Lietuvoje po Nepriklausomybės iškovojo tik pastaraisiais metais sulaukia kultūros politikų ir žiniasklaidos dėmesio, o režisieriai vis dažniau visuomenei pristato naujus produktus. Esant tokiai kino kultūros padėčiai, labai natūralu, jog kino režisieriai ir aktoriai nėra žinomi plačiajai visuomenei, todėl ja besididžiuojančių asmenų skaičius nėra didelis.

Taip pat verta paminėti, jog lietuvių kalba, kuri yra pripažįstama kaip viena didžiausių lietuvių vertybė, užima tik penktąją vietą lentelėje pagal pasididžiavimo laipsnį. Apskritai ja

didžiuojasi 45,6% visų respondentų. Lyginant pagal amžių, kalba labiausiai didžiuojasi pati jauniausia amžiaus grupė (14–19 m., 56,3%), tačiau itin ryškių skirtumų tarp kitų amžiaus grupių nėra. Jaunosios kartos didžiavimasis savo kalba kelia optimistinius lūkesčius.

Tačiau tuos pačius duomenis analizuojant ir omenyje turint minėtą A. Smitho „pilietinės“ bei „etninės / kultūrinės“ tapatybės konstravimo modelį matyti, jog šiuo atveju žmonių tautinis identifikavimasis labiau pasireiškia per pilietinę dimensiją, nors, kita vertus, respondentai mažiausiai yra linkę didžiuotis taip pat pilietiniais / politiniais elementais, pvz., ekonominiais ir demokratiniiais Lietuvos laimėjimais. Tarp labiausiai pasididžiavimo vertų elementų taip pat atsidūrė savos šalies istorija ir gamta. Taigi matyti, jog šiuo atveju vyrauja „pilietinė“ tapatybės dimensija.

Atlikus to paties klausimo faktoriinę analizę, buvo išskirti penki faktoriai: F1 – istorijos, kalbos ir tarptautinių organizacijų, F2 – kultūrinis; F3 – sporto ir Lietuvos Konstitucijos; F4 – valstybės pasiekimų; F5 – Nepriklausomybės, gamtos ir dainininkų (žr. 3 lentelę). Pirmasis faktorius (F1), kuriame buvo išskirti: savo šalies istorija, kalba, įstojimas į NATO ir Europos Sąjungą (ES), rodo, jog tarptautinė Lietuvos veikla, t. y. įstojimas į ES ir NATO, yra neatsiejami nuo šalies istorijos.

Antrasis, kultūrinis, faktorius (F2) apima kino ir teatro režisierius bei aktorius. Šio faktoriaus kintamieji yra itin glaudžiai susiję. Trečiajame faktoriuje (F3) matyti du visiškai skirtingi elementai: sportas ir LR Konstitucija. Ketvirtajame faktoriuje (F4) atsidūrė demokratijos ir ekonomikos pasiekimai, kurie taip pat buvo įvardyti kaip mažiausiai verti pasididžiavimo. Penktajame faktoriuje (F5) yra Nepriklausomybės iškovojimas, gamta ir dainininkai. Sunku pasakyti, kokias sąsajas žmonės daro pasirinkdami šiuos skirtingus komponentus, tačiau tikėtina, jog Nepriklausomybės iškovojimas gali būti sietinas su dainuojančiosios revoliucijos banga.

3 lentelė. Faktoriinė lietuvių pasididžiavimo elementų analizė

	Faktorius				
	I	II	III	IV	V
Savo šalies istorija	0,491				
Nepriklausomybės iškovojimu					0,683
Gamta					0,385
Sportininkais			0,755		
Kalba	0,505				
Įstojimu į NATO	0,745				
Įstojimu į ES	0,749				
Teatro režisieriais ir aktoriais		0,703			
Kino režisieriais ir aktoriais		0,726			
Rašytojais		0,548			
LR Konstitucija			0,662		
Dainininkais					0,714
Demokratijos pasiekimais				0,719	
Ekonomikos pasiekimais				0,726	

Rotation Method: Varimax with Kaiser Normalization.

LABIAUSIAI GERBTINI, VERTINTINI IR SAUGOTINI LIETUVOS ISTORIJOS ATPINDŽIAI

Tyrimo metu taip pat buvo siekiama išsiaiškinti, kiek Lietuvos gyventojams yra svarbi tautos istorija ir ją atspindintys įvykiai, daiktai ir kt. Anketoje suformuluotas šitoks klausimas: *Kiek Jums yra svarbūs šie Lietuvos istoriją atspindintys dalykai?* Respondentų buvo prašoma pažymėti ne daugiau kaip penkis jiems svarbiausius atsakymų variantus. Atlikus pirminius skaičiavimus buvo nustatyta, jog žmonėms svarbiausi Lietuvos istoriją atspindintys dalykai yra Gedimino pilis (58,0%), Trakų pilis (46,6%), Kryžių kalnas (40,3%), Vasario 16-oji (39,2%), o mažiausiai svarbūs yra istoriniai monumentai: paminklas R. Kalantai (2,7%), tarpukario Nepriklausomybės paminklai Kaune (3,3%) (žr. 4 lentelę).

4 lentelė. Labiausiai vertintini, gerbtini, minėtini ir saugotini Lietuvos istorijos dalykai

Eil. nr.	Dalykai	%
1.	Gedimino pilis	58,0
2.	Trakų pilis	46,6
3.	Kryžių kalnas	40,3
4.	Vasario 16-oji	39,2
5.	Sausio 13-oji ir aukų paminklai	36,8
6.	Žalgirio mūšis	28,7
7.	Aušros Vartai	28,5
8.	Senosios bažnyčios	23,2
9.	V. Kudirka	20,7
10.	Darius ir Girėnas	20,0
11.	Piliakalniai, pilkapiai	18,0
12.	Kunigaikštis Vytautas	14,3
13.	Maironis	13,1
14.	J. Basanavičius	11,0
15.	Pokario partizanų paminklai	10,4
16.	Kunigaikščių paminklai	9,5
17.	Liepos 6-oji	9,1
18.	Genocido aukų paminklai	4,0
19.	Tarpukario Nepriklausomybės paminklai Kaune	3,3
20.	Paminklas R. Kalantai	2,7

Kaip matyti pastarojoje lentelėje, vyraujančios pozicijos atiteko klasikiniams Lietuvą reprezentuojantiems įvaizdžiams. Šio klausimo rezultatai logine seka persidengia su anksčiau aptartu klausimu *Kuo lietuviai gali didžiuotis labiausiai?*, nes labiausiai žmonės yra linkę didžiuotis savo šalies istorija. Taigi Gedimino ir Trakų pilys, kaip iškilieji Lietuvos valstybės istorijos monumentai, yra neatsitiktinai vertinami labiausiai, kaip atspindintys lietuvių tautos istoriją, todėl pelnytai turi būti vertinami ir globojami. Tenka pastebėti, kad šiais istoriniais paminklais labiausiai didžiuojasi ir laiko vertingais vidurinė karta, tačiau ypatingas skirtumas neišryškėjo tarp kartų taip, kaip jis matomas vertinant Kryžių kalną. Kryžių kalnas, kaip labiausiai vertintinas fenomenas, dažniausiai buvo pasirinktas vyresniosios kartos žmonių. Galima daryti prielaidą, jog vyresnioji karta tautiškumą ir lietuviškumą vis dar yra linkę sieti su religingumu. Tuo tarpu jaunajai kartai sakralumo dimensija nėra tokia aktuali vertinant lietuviškumą.

Tarp labiausiai vertintinų dalykų buvo išskirta ir viena valstybinė šventė – Vasario 16-oji, kurią beveik vienodai laiko svarbia tiek vyresnioji (60–69 m., 51,4%), tiek jauniausioji (14–19 m.) respondentų grupė (48,6%). Galima teigti, jog vyresniosios kartos motyvai didžiuotis šia švente natūraliai kyla iš sentimentalios praeities, tačiau jaunimo pasirinkimas lieka ne visai aiškus. Pastebime, jog pastaraisiais metais Vasario 16-osios šventei itin daug dėmesio skiria politikai ir žiniasklaidos atstovai. Organizuojami masiniai renginiai ne tik didžiausiuose miestuose, bet ir miesteliuose. Nacionalinis radijas ir televizija bei komercinės šalies televizijos rengia šventines programas, tokiu būdu sukurdamos šventinę nuotaiką ir pritraukdamos dideles auditorijas jaunų žmonių. Viešų manifestacijų metu gausiai naudojama simbolinė atributika sužadina patriotinius jausmus.

Respondentų manymu, mažiausiai Lietuvos istoriją atspindi istoriniai paminklai. Mažiausiai reikšmingą Lietuvos istorijai įvardijo paminklą R. Kalantai – 94,5% 14–19 m. ir net 98,9% 30–39 m. amžiaus respondentų. Sunku įvardyti priežastis, lėmusias šio simbolinio Lietuvos didvyrio menką vertinimą, galima daryti prielaidą, jog visuomenėje nėra plačiai žinoma R. Kalantos tragedija. Lygiai taip pat, kaip Nepriklausomybės kovų paminklas Kaune, kurį 30–39 m. ir 70–79 m. amžiaus respondentų grupės laiko neatspindinčiu Lietuvos istorijos (97,9 ir 94,9%).

Apibendrintai galima teigti, kad svarbiausi Lietuvos istoriją atspindintys dalykai, kuriuos reikėtų vertinti, gerbti ir saugoti, yra garsiausi Lietuvos istoriniai paminklai: Gedimino pilis, Trakų pilis, religinis simbolis Kryžių kalnas bei valstybinė šventė Vasario 16-oji. Tarp mažiausiai svarbių liko: paminklas R. Kalantai bei tarpukario Nepriklausomybės paminklai Kaune. Vienas ryškiausių skirtumų tarp skirtingo amžiaus kartų yra dėl Trakų pilies, kurią Lietuvos istoriją labiausiai atspindinčia laiko vidurinė karta, o mažiausiai – vyresniojo amžiaus žmonės. Taip pat galima teigti, jog svarbiausi lietuviams dalykai, susiję su šalies istorija, yra kovos už Nepriklausomybę, kurias simbolizuoja išlikusios senosios pilys.

Faktorinės klausimo *Kurie dalykai, atspindintys Lietuvos istoriją, svarbiausi, kuriuos reikia vertinti, gerbti ir saugoti?* analizės metu buvo išskirti šie faktoriai: F1 – Lietuvos valstybinės šventės, F2 – Lietuvos rašytojai, F3 – kovos ir rezistencijos, F4 – religinių apeigų ir istorinių mūšių vietos, F5 – didvyriai (žr. 5 lentelę).

Pirmasis faktorius (F1) (kintamieji Vasario 16-oji, Sausio 13-oji ir aukų paminklai, Liepos 6-oji) rodo, jog žmonėms šios valstybinės šventės yra svarbios ir neatsiejamos viena nuo kitos, nes kituose faktoriuose nebuvo paminėta nė viena valstybinė šventė. Antrajame faktoriuje (F2) buvo išskirti du svarbūs Lietuvos veikėjai: V. Kudirka ir Maironis. Trečiajame faktoriuje (F3) atsidadė Gedimino ir Trakų pilys, J. Basanavičius, paminklai R. Kalantai ir pokario partizanams bei tarpukario Nepriklausomybės paminklai Kaune. Tai rodo, jog žmonėms šios dvi pilys yra neatsiejamos nuo Lietuvos įvaizdžio. Pilys ir paminklai, kaip istoriniai monumentai, skirti už kovas pagerbti didvyriams, kuriais iki šiol lietuviai yra linkę didžiuotis. Ketvirtasis faktorius (F4), kurį jungia daugiausia sakralinį aspektą turintys daiktai ir vietos, liudija tai, jog žmonės aiškiai atskiria religinius ir tautinius simbolius. Kitiems faktoriams nėra priskirta religinių simbolių. Taip pat paminėtas Žalgirio mūšis ir kunigaikštis Vytautas, o tai rodo, jog šie du dalykai yra istoriškai neatsiejami.

5 lentelė. Faktorinė Lietuvos istorijos atspindžių analizė

	Faktoriai				
	I	II	III	IV	V
V. Kudirka		0,719			
Gedimino pilis			0,494		
Vasario 16-oji	0,718				
Aušros Vartai				0,466	
Genocido aukų paminklai					
J. Basanavičius			0,585		
Sausio 13-oji ir aukų paminklai	0,627				
Piliakalniai, pilkapiai					0,394
Trakų pilis			0,543		
Kunigaikščio paminklai					0,617
Senosios bažnyčios				0,426	
Paminklas R. Kalantai			0,403		
Kryžių kalnas				0,387	
Liepos 6-oji	0,497				
Maironis		0,566			
Darius ir Girėnas					0,388
Žalgirio mušis				0,598	
Tarpukario Nepriklausomybės paminklai Kaune			0,458		
Kunigaikštis Vytautas				0,639	
Pokario partizanų paminklai			0,480		

Rotation Method: Varimax with Kaiser Normalization.

SIMBOLIAI, LABIAUSIAI REPREZENTUOJANTYS LIETUVĄ IR LIETUVIŲ TAUTIŠKUMĄ

Siekiant išsiaiškinti, kas, Lietuvos gyventojų nuomone, geriausiai simbolizuoja Lietuvą, buvo klausama *Kas, Jūsų nuomone, geriausiai simbolizuoja Lietuvą?* Šiuo klausimu buvo išsiaiškinta, jog lietuviams Lietuvą geriausiai simbolizuoja jau klasikiniai tapę įvaizdžiai: gintaras (64,1%), Lietuvos vėliava (50,0%), krepšinis (46,2%), Gedimino pilis (39,9%) ir mažiausiai su Lietuvos simboliais tapatinami verpimo ratelis (2,5%) bei molio dirbiniai (2,4%) (žr. 6 lentelę).

Lietuvą žmonės labiausiai sieja su gintaru. Ir nors ryškaus skirtumo tarp skirtingų amžiaus grupių nėra, vis dėlto dažniausiai gintaras buvo paminėtas 30–59 m. amžiaus grupėje (66,6%), o rečiausiai – 70 m. ir vyresnių (54,4%).

Lietuvos vėliava, kaip geriausiai simbolizuojanti Lietuvą, buvo dažniausiai minima 70–99 m. (60,8%), o rečiausiai – 20–29 m. (48,4%) amžiaus grupėje. Taigi matyti, jog vyresnioji karta pagrindinį valstybės simbolį – vėliavą – yra linkusi vertinti palankiau, nei jų anūkai.

Kadangi krepšinis mūsų šalyje turi išskirtines tradicijas bei yra laikomas Lietuvą reprezentuojančiu simboliu, anketoje buvo nurodyta ši sporto šaka. Dar modeliuojant klausimyną buvo galima numatyti, jog Lietuvą bei lietuviškumą su krepšiniu labiausiai linkusi sieti jaunesnioji karta ir mažiausiai – vyresnių nei 70 m. amžiaus grupė. Ko gero ši koreliacija su amžiumi yra viena aiškiausių. Ir galiausiai, labiausiai Lietuvą simbolizuojanti yra Gedimino pilis: dažniausiai minima (47,4%) 40–49 m., o rečiausiai – 14–19 m. amžiaus grupės respondentų (35,5%). Nors straipsnio pradžioje buvo siekta atsakyti į klausimą, kuriuos simbolius, valsty-

6 lentelė. Lietuvos simboliai

Eil. nr.	Daiktai	%
1.	Gintaras	64,1
2.	Lietuvos vėliava	50,0
3.	Krepšinis	46,2
4.	Gedimino pilis	39,9
5.	Cepelinai	30,7
6.	Tautiniai drabužiai	30,5
7.	Lietuvos herbas	29,0
8.	Linai	25,1
9.	Trakų pilis	24,8
10.	Gamta	21,3
11.	Alus	19,7
12.	Kryžiai	15,1
13.	Bažnyčios	14,7
14.	Duona	14,2
15.	Koplytstulpiai	8,2
16.	Senos sodybos	7,9
17.	Klumpės	5,6
18.	Verpimo ratelis	2,5
19.	Molio dirbiniai	2,4

binius ar istorinius, dažniau renkasi jaunoji ir vyresnioji kartos, vis dėlto matyti, jog skirtingi klausimai padiktuoja skirtingus pasirinktų atsakymų variantus.

Iš daiktų, simbolizuojančių Lietuvą, verpimo ratelis buvo minimas mažiausiai kartų. Įdomu tai, jog 60–69 m. amžiaus grupėje net 95,2% respondentų rinkosi verpimo ratelį, kaip Lietuvą mažiausiai simbolizuojantį atributą. Tačiau dar kategoriškiau yra nusiteikusi 40–49 m. karta: net 99,5% respondentų teigia, jog verpimo ratelis visai nesimbolizuoja Lietuvos ir jos istorijos.

Molio dirbiniai, kaip geriausiai simbolizuojantys Lietuvą, vyrauja vyresniosios kartos atstovų (50–59 m., 94,9%) mąstysenoje. Tuo tarpu jaunimas (14–19 m. amžiaus grupė) pasisako dar griežčiau (99,5%) ir molio dirbinių visai nesieja su Lietuva ir lietuviška tapatybe.

Taigi, Lietuvos gyventojų nuomone, gintaras, Lietuvos vėliava, krepšinis, Gedimino pilis geriausiai simbolizuoja Lietuvą, tuo tarpu verpimo ratelis, molio dirbiniai yra rečiausiai aptinkamos kategorijos respondentų atsakymuose. Didžiausi skirtumai tarp skirtingų kartų yra krepšinio, kaip Lietuvos simbolio, atžvilgiu, tuo tarpu mažiausi – dėl Gedimino pilies.

Apibendrinant šio klausimo apžvalgą matyti, jog šiuo atveju, respondentų balsais remiantis, „etniniai / kultūriniai“ elementai atsidūrė tiek tarp svarbiausių, tiek tarp mažiausiai svarbių. Lietuvą bei lietuvių tautiškumą mažiausiai reprezentuojantys simboliai buvo išvardyti klumpės, verpimo ratelis ir molio dirbiniai, todėl galima teigti, jog „etninė / kultūrinė“ tapatybės formavimosi dimensija nėra stipri. Tačiau verta pažymėti, jog 50–59 m. respondentų grupėje dauguma (94,9%) mano, kad molio dirbiniai yra itin svarbus lietuvių tautiškumo simbolis. Taigi šiuo atveju yra labai aiškiai tapatinamasi per etninę tautiškumo dimensiją. Taip pat išsiskyrė 30–59 m. amžiaus grupė, kurioje net 66,6% respondentų mano, jog politinis / pilietinis simbolis vėliava yra svarbiausias iš reprezentuojančių Lietuvą ir

lietuvių tautiškumą, o tai reikštų, kad šioje amžiaus grupėje vyrauja pilietinė tapatybės formavimo(si) dimensija.

Faktorine klausimo *Kas, Jūsų nuomone, geriausiai simbolizuoja Lietuvą?* analize buvo išsiaiškinta, jog Lietuvą geriausiai simbolizuoja gintaras, Lietuvos vėliava, krepšinis, Gedimino pilis ir t. t., tuo tarpu mažiausiai – verpimo ratelis, molio dirbiniai (žr. 7 lentelę). Siekdami sistematizuoti šiuos simbolius ir atskleisti, kurie iš jų respondentų yra pateikiami kaip neatsiejami, esantys vienoje sekoje, kartu sudarantys bendrų simbolių faktorius, jungiamus tam tikrų ryšių, atlikome faktorinę duomenų analizę koordinacių sistemos pasukimo Varimaxo metodu. Taigi faktorinę Lietuvos simbolių analizę apima 19 kintamųjų (žr. 5 lentelę), kurie susiskirstė į 7 faktorius: F1 – etninių simbolių, F2 – katalikybės ir etniškumo, F3 – senovės pilių, F4 – gamtos ir žemdirbystės, F5 – istorinių sodybų, F6 – medžio simbolių, F7 – namų erdvės.

7 lentelė. Faktorinė Lietuvos simbolių analizė

Eil. nr.	Kas, Jūsų nuomone, geriausiai simbolizuoja Lietuvą?	Faktorius						
		F1	F2	F3	F4	F5	F6	F7
1	Gintaras	0,457						
2	Lietuvos vėliava							
3	Lietuvos herbas							
4	Linas	0,465	0,433					
5	Tautiniai drabužiai							
6	Bažnyčios		0,420					
7	Gamta				0,648			
8	Krepšinis							
9	Klumpės						0,609	
10	Kryžiai							
11	Koplytstulpiai					0,531		
12	Alus							
13	Duona				0,444			
14	Gedimino pilis			0,771				
15	Trakų pilis			0,770				
16	Verpimo ratelis						0,650	
17	Molio dirbiniai							0,490
18	Senos sodybos					0,682		
19	Cepelinai							

Rotartion Method: Varimax with Kaiser Normalization.

F1 faktorius aprėpia gintarą ir liną. Juos būtų galima įvardyti kaip etninius simbolius, kuriais lietuviai didžiuodavosi ir didžiuojasi, kurie naudojami Lietuvos reprezentacijai, suvenyrams, tad nenuostabu, kad respondentai linę juos sieti tarpusavyje. Norėdami nustatyti, ar yra statistiškai patikimas skirtingų amžiaus grupių ir tam tikro faktoriaus ryšys, naudojome Kendall tau-b atitikimo koreliacijos koeficientu. Pirmojo faktoriaus atveju yra statistiškai patikimas Lietuvos simbolių, tokių kaip gintaro ir lino, bei amžiaus grupių, taip pat lyties bei išsilavinimo ryšys.

F2 faktorius apima bažnyčias ir liną. Juos įvardytume kaip katalikybės ir etniškumo simbolius. Stiprus statistiškai patikimas jo ryšys su respondentų amžiumi ir lytimi, tuo tarpu koreliacijos su išsilavinimu nėra.

F3 faktorius apima Gedimino ir Trakų pilis, kurios respondentų atsakymuose dažniausiai yra neatskiriamos, kaip Lietuvos simboliai. Jas sieja istorinis gynybinis motyvas, o šiandien tai yra muziejinės erdvės, reprezentuojančios Lietuvos istorijos artefaktų, simbolių saugykla. Statistiškai patikimo amžiaus ryšio su šiuo faktoriumi nėra, o lyties ir išsilavinimo ryšys yra.

F4 faktorius aprėpia gamtą, duoną ir žymi lietuvių santykį su gamta, žemdirbyste. Respondentų lyties ryšys yra statistiškai patikimas, išsilavinimo – abejotinas, tuo tarpu amžiaus ryšio nėra.

F5 faktorius apima kopyltstulpius ir senas sodybas. Tai vėgi senovės ir istorinė perspektyva, atskleidžianti Lietuvos gyventojų prisirišimo prie archainių laikotarpių tendencijas. Šio faktoriaus ryšys su amžiumi ir lytimi yra statistiškai patikimas, bet su išsilavinimu – ne.

F6 faktorius apima klumpes ir verpimo ratelį, simbolizuojančius rankų darbo kūrinius, padarytus iš medžio ir išreiškiančius žmogaus santykį su medžiu. Mūsų dienomis šiuos simbolius gamina jau tik pavieniai asmenys, dažnai muziejinei ir suvenyrinei panaudai. Šio faktoriaus ryšys su amžiumi, lytimi, išsilavinimu statistiškai nepatikimas.

F7 faktorius – tai molio dirbiniai ir iš dalies gintaras, simbolizuojantys namų, buitinę erdvę, lietuvių linkimą į privačią sferą, o ne į pilietinį dalyvavimą viešojoje sferoje. Koreliacija tarp šio faktoriaus ir amžiaus grupių bei lyties yra, bet tarp išsilavinimo – ne.

Šioje faktorinėje analizėje, atliktoje koordinačių sistemos pasukimo Varimaxo metodu, ryškiausiai išsiskyrė F1, F3, F4, F5 ir F6 faktoriai, kaip homogeniški ir apimantys analogiškos srities simbolius, tuo tarpu F2 bei F7 faktoriai apima arba silpnos koreliacijos, arba tiesiog per daug skirtingus simbolius.

Homogeniškais įvardyti faktoriai išsiskiria istorine, etnine ir gamtos dimensija, o tai rodo, kad Lietuvos gyventojai linkę Lietuvą tapatinti su simboliais iš praeities, archajinės, muziejinės perspektyvos.

LIETUVIŠKUMĄ SIMBOLIZUOJANTYS DAIKTAI

Siekiant išskirti daiktus ir simbolius, kurie reprezentuoja lietuviškumą, yra „vartojami“ lietuviams save identifikuojant ir įvardijant kaip lietuvius, svarbūs tautiškumo palaikymo procese, buvo klausiami: *Ar turite namuose daiktų, kurie Jums primena tautiškumą?* Kaip teorinėje darbo dalyje jau buvo išdėstyta, simbolių matymas (pvz., vėliavos) sukelia tam tikrus sensorinius pojūčius: prisiminimus bei patirtus išgyvenimus. Šiuo klausimu buvo siekiama išsiaiškinti, kokių tautiškumą primenančių daiktų daugiausiai ar mažiausiai Lietuvos gyventojai turi namuose. Apibendrintai galima teigti, kad daugiausiai lietuviai namuose turi gintaro dirbinių, lininių staltiesių, knygų apie Lietuvos istoriją bei molinių indų (atitinkamai 69,1, 60,7, 60,1 ir 57,8%). Tuo tarpu mažiausiai turi savo miesto herbų, medinių ir verpimo ratelių bei Lietuvos herbų (atitinkamai 10,6, 17,8, 17,8 ir 19,4%). Šio klausimo atsakymai pateikti 8 lentelėje. Joje respondentai, pasirinkę tam tikrą tautiškumo simbolį, pažymėti procentais.

Tyrimo duomenys rodo, kad daugiausiai gintaro dirbinių namuose turi 30–59 m. žmonių grupė (77,1%), nors nėra labai didelio skirtumo tarp skirtingo amžiaus respondentų grupių. Mažiausiai gintaro dirbinių namuose turi 14–19 ir 20–29 m. grupės (34,4 ir 37,4%). Antras daiktas, išskirtas kaip dažniausiai aptinkamas respondentų namuose, yra lininė staltiesė. Jų namuose daugiausiai turi 60–69 ir 70–99 m. amžiaus grupių respondentai (75,2 ir 77,2%), mažiausiai turi 14–19 ir 20–29 m. respondentai (55,7 ir 55,9%). Kaip matyti,

8 lentelė. Dažniausiai minimi tautiškumo simboliai

Eil. nr.	Daiktai	%
1	Gintaro dirbiniai	69,1
2	Lininė staltiesė	60,7
3	Knygos apie Lietuvos istoriją	60,1
4	Moliniai indai	57,8
5	Paveikslai ar nuotraukos su Lietuvos vaizdais	44,1
6	Lietuvos vėliava	43,3
7	Lietuvos Konstitucija	31,5
8	Lietuvos istorijos žemėlapiai	30,6
9	Lietuvos herbas	19,4
10	Mediniai rateliai	17,8
11	Verpimo ratelis	17,8
12	Savo miesto herbas	10,6

jauniausioji amžiaus grupė lininių staltiesių turi mažiausiai, tačiau, mūsų manymu, tai nėra itin reprezentatyvus duomenys, nes šios grupės asmenys gali nežinoti tėvų namuose esant lininių staltiesių, o pastebėtas staltieses nesusies su linu.

Dažnai lietuvių namuose aptinkama ir knygų apie Lietuvos istoriją. Daugiausiai (64,5%) jų turi 50–59 m. respondentų grupė, nors labai ryškaus skirtumo tarp skirtingų amžiaus grupių nėra.

Molinių indų taip pat dažnai galima aptikti lietuvių namuose. Daugiausiai molinių indų namuose turi 50–99 m. respondentai, mažiausiai – 39 m.

Iš daiktų, kurių respondentai mažiausiai turi namuose, visų pirma pažymėtinas savo miesto herbas. Tarp skirtingų amžiaus grupių skirtumo beveik nėra. Daugiausiai jauniausiųjų, 14–19 m., respondentų (90,7%) teigia namuose neturintys savo miesto herbo. Daugiausiai (13,0%) savo miesto herbą namuose turi 50–59 m. respondentai.

Mažiausiai namuose respondentai turi ir medinių bei verpimo ratelių. Dauguma respondentų iki 59 m. namuose verpimo ratelių neturi (89,0%), tuo tarpu respondentai, vyresni nei 60 m., teigia namuose turintys verpimo ratelių (32,9%).

Apibendrinant norėtusi pasakyti, kad daugiausiai lietuviai namuose turi gintaro dirbinių, lininių staltiesių, knygų apie Lietuvos istoriją bei molinių indų, o mažiausiai – savo miesto herbą, medinių ir verpimo ratelių bei Lietuvos herbą. Tokie daiktai, kaip valstybės arba miesto herbas, apskritai nedažnai pastebimi privačiose erdvėse. Abu daugiausia „vartojami“ viešojoje erdvėje, todėl tikėtina, kad namų erdvėje šios simbolikos nėra įprastos. Tik 10,6% visų respondentų atsakė teigiamai, tačiau negalėtume kategoriškai teigti, jog šiuo atveju yra labai menkas tautinis tapatinimasis per pilietinę dimensiją dėl anksčiau išsakytų priežasčių.

Apžvelgiant šio klausimo rezultatus taip pat galima matyti, jog tarp dažniausiai respondentų namuose pasitaikiusių daiktų, primenančių lietuviškumą, yra įvairūs etniniai simboliai, pvz., gintaro dirbiniai, lininės staltiesės, moliniai indai, o tai rodo, jog šiuo atveju taip pat lietuviškumas yra konstruojamas etniniu / kultūriniu pagrindu. Kalbant konkrečiau apie amžiaus grupes, per etninę / kultūrinę dimensiją yra linkusios tapatintis vidurinio bei vyresniojo amžiaus grupės: (30–59 m.), (60–69 m.) bei (70–99 m.). Tačiau tarp mažiausiai namuose laikomų daiktų pasirodė esantis savo miesto herbas, kurį būtų galima laikyti pilietiniu / politiniu simboliu.

MOKYKLA IR ŠEIMA: PAGRINDINĖS LIETUVIŠKUMO PUOSELĖJIMO BEI IŠSAUGOJIMO INSTITUCIJOS

Dar vienas respondentams pateiktas klausimas buvo skirtas išsiaiškinti, kaip tautiškumo išsaugojimu šiuo metu rūpinasi tam tikros institucijos. Respondentai, atsakinėdami į šį klausimą, galėjo pasirinkti tarp šių, tautiškumą saugojančių arba turinčių tai daryti, institucijų: valstybė, bažnyčia, žiniasklaida, mokykla, šeima ir kariuomenė. Kaip matyti 10 lentelėje, visas šias institucijas galima surikiuoti pagal tai, kuri iš jų tautiškumo išsaugojimu rūpinasi labiausiai ir kuri mažiausiai.

10 lentelė. Kaip, jūsų nuomone, tautiškumo išsaugojimu šiuo metu rūpinasi

		Rūpinasi	Nesirūpina
1.	Mokykla	57,5%	15,3%
2.	Šeima	55%	18,3%
3.	Bažnyčia	53,8%	20,5%
4.	Valstybė	46%	36,9%
5.	Žiniasklaida	42,3%	32,6%
6.	Kariuomenė	37,8%	17,4%

Taigi matyti, jog mokykla ir šeima, žmonių įsitikinimu, labiausiai yra suinteresuota tautiškumo išsaugojimu ir lietuvybės sklaida. Mokyklą, kaip labiausiai tautiškumu besirūpinančią instituciją, minėjo daugiau nei pusė (57,5%) respondentų. Jauniausia amžiaus grupė (mokyklinio amžiaus grupė) mano, jog mokykla labiausiai rūpinasi tautiškumo išsaugojimu (62,8%), tarp manančių, jog mokyklai yra mažiausiai svarbu išsaugoti tautiškumą, atsiduria vyriausieji, (70–90 m., 44,3%) respondentai. Kaip matyti, mokyklinio amžiaus grupė mokyklą linkusi vertinti pozityviausiai, o vyriausieji respondentai – itin neigiamai. Kontroversiški duomenys, tačiau esame linkę manyti, jog adekvatūs pasirinktose amžiaus grupėse.

Kitas svarbus aspektas – šeimos institucija, kuri pagal rūpinimąsi tautiškumo išsaugojimu buvo antra po mokyklos. Daugiau nei pusė visų apklaustųjų pasisako teigiamai ir mano, jog šeima vis dar yra viena svarbiausių institucijų, puoselėjančių ir palaikančių tautiškumą. Racionaliai vertinant pasiskirstymą amžiaus grupėse matyti, jog jauniausioji grupė, kurioje asmenų, sukūrusių šeimas, nuošimtis būtų beveik nulis, teigia, jog šeima nėra ta institucija, kurioje rūpinamasi tautiškumo išsaugojimu. Kita vertus, sunerimti verčia tai, jog šioje amžiaus grupėje respondentai į šį klausimą atsakymą pateikė, prieš akis turėdami savo pačių tėvų vaizdinį, o tai liudytų, jog šiandien šeima nepajėgi puoselėti tautiškumą. Tačiau kitos amžiaus grupės (50–59 m.), kuriai tikėtina priklauso jauniausios grupės tėvai, respondentai mano priešingai (63,8%). Šioje grupėje daugiausia manoma, jog šeima vis dėlto stengiasi rūpindamasi tautiškumo išsaugojimu.

Trumpai apžvelgiant matyti, kad vis dėlto į mokyklą ir šeimą, pirmines socializacijos institucijas, turėtų būti kreipiamas didesnis politikų dėmesys. Kaip matyti, mokyklos yra suinteresuotos išlaikyti lietuvišką tautiškumą, šeima taip pat stengiasi puoselėti tautiškąsias tradicijas, todėl tikėtina, kad valstybės jautrumas šioms institucijoms šiandien yra ypač reikšmingas.

APIBENDRINIMAS IR IŠVADOS

LVMSF finansuojamo projekto *Lietuvių tautinės tapatybės raiškos būdai: socialinė atmintis, kultūrinis tęstinumas ir kaita globalizacijos sąlygomis* empirinių tyrimų metu buvo siekta nustatyti, kokie bruožai ir elgsenos lietuviams yra labiausiai verti pasididžiavimo, kokie simboliai geriausiai reprezentuoja Lietuvą ir lietuvišką tapatybę, kas valstybėje rūpinasi lietuviškumo išsaugojimu bei kokie veiksmai ar priemonės turėtų būti naudojami tautiškumui išsaugoti šiandieniniuose globalizacijos procesuose. Analizėje stengtasi atskleisti vyraujančias skirtingų žmonių kartų nuostatas šiais klausimais, taip pat palyginti, kaip skirtingos amžiaus grupės pagal svarbą ranguoja lietuvių tautinės tapatybės simbolius ir kokias bei kaip svarbiausias simbolinių komponentų konfigūracijas respondentai sudaro. Teorinę straipsnio priegią bei anketos klausimus atitinka A. Smitho pasiūlyta primordialistinė „piliietinės“ / „etninės-kultūrinės“ tapatybės perskyra. Remiantis M. Guibernau įžvalgomis, tautiškumo simbolių analizavimas ne tik atskleidžia žmonių susisaistymą su tam tikra grupe, tauta, bet ir leidžia spręsti apie jaunosios kartos santykį su tautiškumu ateityje.

Labiausiai lietuvius atspindinčiais būdo bruožais respondentai išskyrė pavydą, darbštumą ir vaišingumą / svetingumą. Labiausiai pavydžiais lietuvius laiko vidurinė ir ypač pavydžiais – vyresnioji karta. Jaunesniems nei 50 m. amžiaus respondentams darbštumas jau nebėra didelė vertybė, tačiau vaišingumas vis dar išlieka svarbiu lietuvių būdą atspindinčiu bruožu vyresniajai kartai.

Mažiausiai lietuvių būdą atspindintys bruožai yra geros manieros, jautrumas kito nelaimei ir emocionalumas. Pastebėtinai jaunosios kartos neigiamas nusiteikimas pagalbos vienas kitam atžvilgiu ir vidurinės kartos manymas, kad lietuviai yra labai jausmingi.

Labiausiai lietuviai didžiuojasi valstybės Nepriklausomybės iškovojojimu, šalies istorija bei gamta, mažiausiai – ekonomikos ir demokratijos pasiekimais, kino režisieriais bei aktoriais ir Lietuvos Respublikos Konstitucija. Demokratijos pasiekimais labiausiai didžiuojasi vidutinio amžiaus respondentai, o mažiausiai – jaunimas.

Lietuviams Lietuvą labiausiai simbolizuoja jau klasikiniais Lietuvos įvaizdžiais tapę Gedimino ir Trakų pilys, Kryžių kalnas, Vasario 16-oji, o mažiausiai svarbūs yra paminklas R. Kalantai, tarpukario Nepriklausomybės paminklai Kaune. Kryžių kalnas, kaip religinis įvaizdis, dažniausiai minimas vyriausiosios kartos respondentų, todėl apibendrinant galima teigti, kad ši karta vis dar linkusi tautiškumą tapatinti su religiniais įvaizdžiais.

Svarbiausiais Lietuvos simboliais laikomi gintaras, Lietuvos vėliava ir krepšinis, o mažiausiai reikšmingais – verpimo ratelis bei molio dirbiniai. Valstybės simbolį – Lietuvos Respublikos vėliavą – labiausiai akcentuoja vyriausios kartos respondentai, tuo tarpu jaunimui su Lietuva labiau susijęs yra krepšinis.

Namuose dažniausiai laikomi tautiniai Lietuvą simbolizuojantys daiktai yra gintaro dirbiniai, linas ir literatūra apie Lietuvos istoriją. Verpimo ratelių ir miesto herbų lietuvių namuose galima rasti mažiausiai.

Lietuvių nuomone, šiandien mokykla ir šeima yra svarbiausios institucijos, labiausiai puoselėjančios tautiškumą, todėl visuomenės jautrumas šioms institucijoms turėtų būti ypač reikšmingas.

Literatūra

1. Čekanavičius, V.; Murauskas, G. 2000. *Statistika ir jos taikymai*. Vadovėlis aukštųjų mokyklų studentams. Vilnius: TEV.
2. Greenfeld, L. 2001. "Etymology, definitions, types", in *Encyclopaedia of Nationalism*, vol. 1.
3. Guibernau, M. 1996. *Nationalisms. The Nation-State and Nationalism in the Twentieth Century*. Cambridge: Polity Press.
4. Lawrence, A.; Gelman, S. A. 1994. *Mapping the Mind: Domain Specificity in Cognition and Culture. Toward a Topography of Mind: An Introduction to Domain Specificity*. New York: Cambridge University Press.
5. Lindholm, H. 1993. *Ethnicity and Nationalism. Formation of Identity and Dynamics of Conflict in the 1990s*. Göteborg: Nordnes.
6. Marshall, G. 1998. *Dictionary of Sociology*. Oxford: Oxford University Press.
7. Matulionis, A.; Juknevičius, S.; Mitrikas, A. (red.). 2001. *Europa ir mes. Serija „Lietuvos gyventojų vertybės“*. Vilnius: Gervėlė, Kultūros ir meno institutas.
8. Miller, D. 1995. *On Nationality*. Oxford: Clarendon Press.
9. Rose, D.; Sullivan, O. 1996. *Introducing Data Analysis for Social Scientists*. Buckingham, Philadelphia: Open University Press.
10. Smith, A. 1986. *The Ethnic Origins of Nations*. Oxford: Blackwell.
11. Sperber, D. 1975. *Rethinking symbolism*. New York. Cambridge University Press.

Šaltiniai

Reprezentatyvi Lietuvos gyventojų apklausa atlikta 2006 m. vykdant LVMSF remiamą projektą „Lietuvių tautinės tapatybės raiškos būdai: socialinė atmintis, kultūrinis tęstinumas ir kaita globalizacijos sąlygomis“. Sociologinę apklausą vykdė Socialinių tyrimų institutas.

IEVA AKSTINAVIČIŪTĖ, DAIVA PETRAITYTĖ

The configuration of symbols of Lithuanian national identity

Summary

This article correlates with a project carried out by the Centre of Social Anthropology at Vytautas Magnus University in 2005/2006. The major goals were to investigate what today's Lithuanians are proud of, what are the most common features of the Lithuanians, what symbols are representing Lithuania and Lithuanianness, who or what is responsible for and puts most effort in preserving Lithuanianness, nationalism, and what strategies should be taken to help maintain Lithuanian ethnicity in the globalization times. To answer those questions, quantitative research was performed with 1158 respondents. Data analysis stresses the differences of views on Lithuanianness, symbols of Lithuania in different age groups; factorial analysis shows what are the most popular symbols of Lithuanian national identity.

The importance of the investigation of the symbols lies in M. Guibernau's theoretical explanation that analysis of the symbols of national identity reveals the relation of people, social groups with the whole nation and allows predicting future attitudes of young generations toward ethnicity and nationalism.

To summarize, the article indicate that for the Lithuanians still very important are the classical images of Lithuania, such as Gediminas, and Trakai castles, the Saint Cross hill, amber, the Lithuanian flag. The difference is that these symbols are more important for the older generation. For younger people, such features of Lithuanians as diligence, hospitality, sensibility are not that important any more as for their parents.

Key words: national identity, symbols, nationality / ethnicity, Lithuanianness, identity